

Herman Melville
MOBY DICK ALI KIT

prevedel Jernej Županič

Etimologija

(PRIPRAVIL DANES ZARADI JETIKE POKOJNI OSNOVNOŠOLSKI PODUČITELJ)

Bledični podučitelj razcapanih oblačil, srca, telesa in možganov – kar vidim ga pred sabo. S hecnim robcem, ironično okrašenim z raznobarvnimi zastavami vseh znanih narodov sveta, je vselej brisal prah s svojih starih slovarjev in slovnic. O, kako rad je brisal prah s teh svojih starih slovnic – to početje ga je nekako nejasno opominjalo na njegovo umrljivost.

»Kdor si zada, da bo drugim učitelj, da jih bo naučil, kako se angleško reče ribi, ki jo imenujemo kit, se pravi *whale*, a pri tem iz nevednosti izpusti črko H, ki je tako rekoč edina, ki daje besedi njen pomen – ta svojim učencem posreduje neresnico.«

Hackluyt

$\frac{6}{7}$

»WHALE. * * * Šved. in dan.: *hval*. Ime živali izhaja iz njene okroglosti oziroma vrtenja; v dan. namreč *hvalt* pomeni obočen oziroma obokan.«

Websterjev slovar

»WHALE. * * * Najbolj neposredno iz niz. in nem.: *Wallen*; ags.: *walw-ian*, kotaliti se, valjati se.«*

Richardsonov slovar

* Obe etimologiji sta sicer napačni; prava za slovensko besedo »kit« pa se glasi: »Prevzeto prek slovan. jezikov, hrv. kit, rus. kít in cslovan. kítě iz srg. kētos ‚kit‘, kar v klas. gr. pomeni tudi ‚morska pošast, velika morska žival‘. Beseda etimološko ni pojasnjena.« (Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar* (2., pregledana in dopolnjena izdaja). Ljubljana: Modrijan, 2003) (Op. prev.)

𐤆𐤊	<i>hebrejščina</i>
χητος	<i>grščina</i>
CETUS	<i>latinščina</i>
WHCEL	<i>anglosaščina</i>
HVALT	<i>danščina</i>
WAL	<i>nizozemščina</i>
HWAL	<i>švedščina</i>
WHALE	<i>islandščina</i>
WHALE	<i>angleščina</i>
BALEINE	<i>francoščina</i>
BALLENA	<i>španščina</i>
PEKI-NUI-NUI	<i>fidžijščina</i>
PEHI-NUI-NUI	<i>eromanščina</i>

Navedki

(PRIPRAVIL POMOČNIK POMOČNIKA GLAVNEGA KNJIŽNIČARJA)

[Kot boste videli, je naš sicer prizadevni iskalec in knjižni molj, pomočnik pomočnika, ta naša uboga para, pri kopanju po neskončnih Vatikanih in preštevilnih uličnih stojnicah tega sveta na plan privlekel vsakršne naključne omembe kitov, ki jih je pač našel v kaki knjigi, najsi sveti najsi profani. Od vsepovsod sklobuštrane trditve o kitih, ki se pojavljajo v sledečih navedkih, zatorej v vsakem primeru vzemite s ščepcem soli – precejšnjim ščepcem. Predvsem kar se tiče antičnih avtorjev vobče, pa tudi drugih pesnikov, ki so zastopani v seznamu, so navedki tu zgolj v vaše razvedrilo, dragoceni zlasti zato, ker vam lahko ponudijo hiter panoramski pregled mnogovrstnih izrekov, misli, predstav in pesmi o leviatanu, ki jih v različnih obdobjih najdemo pri številnih narodih, tudi pri našem.

Vso srečo torej, pomočnik pomočnika, uboga para, ki sem ti komentator. Tistemu brezupnemu, zlateničnemu rodu pripadaš, ki ga ne more ogreti nobeno vino tega sveta in ki je zanj celo beli šeri premočan in preveč rus ... a tudi tistemu, s katerim človek kdaj pa kdaj vendarle rad posedi in se v njegovi družbi smili samemu sebi, da se nateče joka za pravcat pir, ter mu naposled – z očmi, polnimi solz, in s praznimi kozarci, v objemu žalosti, ki je po svoje celo nekoliko prijetna – brez okolišenja poreče: Odnehajte, pomočniki pomočnikov! Kajti kolikor bolj si prizadevate, da bi svetu ugajali, toliko bolj vam bo za vedno nehvaležen. O, da bi mogel za vas izprazniti dvorec Hampton Court in Tuilerijsko palačo! Toda obrišite si solze in se s svojimi srci podvizajte gor na najvišji jambor – kajti vaši prijatelji, tisti, ki so odšli pred vami, že delajo prostor v vseh sedmih nebeških etažah in v pričakovanju vašega prihoda iz njih

izganjajo Gabriela, Mihaela in Rafaela, ki tam že predolgo užitekarijo. Tu trkate le z zlomljenimi srci – tam boste trkali z nezlomljivimi kozarci!]

»Bog je ustvaril velike morske živali.«

Geneza

»Za sabo pušča [Leviatan] svetlo stezo,
vodovje spreminja v sivino.«

Job

»Gospod pa je določil veliko ribo, da je pogoltnila Jona.«

Jona

»Tam prehajajo ladje,
Leviatán, ki si ga naredil, da bi se z njim igral.«

Psalmi

»Tisti dan bo Gospod s svojim težkim, velikim in močnim mečem kaznoval Leviatána, kačo, ki pobegne, Leviatána, zvito kačo, ubil bo zmaja, ki je v morju.«*

Izaija

* Vsi svetopisemski navedki razen zadnjega, v »Epilogu«, so iz 3. izdaje Slovenskega standardnega prevoda. Omenjeni navedek je iz ekumenske izdaje iz leta 1974. (Op. prev.)

»Karkoli drugega pa zaide v kaos žrela te pošasti, naj bo žival, čoln ali kamen, vse izgine z njegovim strahotnim, nenasitnim goltljajem, vse pogine v brezdanjem vrtincu njegovega želodca.«

Plutarh, Spisi o morali

»Največ živali, tudi največje, pa živi v Indijskem morju, med njimi kit, ki meri štiri orale.«*

Plinij

»Tudi mi smo samo dva dni pluli ob lepem vremenu, ko pa se je v tretje zdanilo, smo se ob sončnem vzhodu znašli v sredi med morskimi živalmi in pošastmi; ena, največja med njimi, je bil kit, dolg svojih 1500 stadijev. Bližal se nam je z odprtim žrelom, že od daleč je burkal morje, krog njega so se kopicili valovi s penastimi grebeni.«**

Lukijan

10
11

»To deželo je obiskal tudi zavoljo tega, da bi nalovil mrožev, katerih zobne kosti so izjemno dragocene, teh pa je nato nekaj prinesel tudi kralju. * * * Najboljše kite so lovili prav v njegovi deželi, med njimi so bili nekateri dolgi osemštirideset, drugi petdeset jardov. Dejal je, da je bil eden od šesterice, ki jih je v dveh dneh pobila šestdeset.«

Ottarjevo poročilo, kot ga je po njegovem pripovedovanju leta 890 po Kr. zapisal kralj Alfred

* Prev. Matej Hriberšek. V: Plinij Starejši, *Naravoslovje 3: Zoologija in primerjalna anatomija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016. (Op. prev.)

** Prev. Anton Sovrè. V: Lukian, *Satire*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1946. (Op. prev.)

»A medtem ko vse drugo, najsi žival najsi čoln, kar vstopi v grozoviti vrtinec žrela te pošasti [kita], v trenutku izgine in je pogoltnjeno, se črni glavač nalašč zateka vanj in je v njem povsem varen ter tam tudi spi.«
Montaigne, Apologija Raimonda Sebonda

»Bežimo! Če pa to, smrt volovsko, ni Leviatan, kot ga je opisal žlahtni prerok Mojzes v življenju Joba, svetega moža!«*
Rabelais

»Jeter tega kita je bilo za dva voza.«
Stowovi Anali

»Veliki Leviatan, ki burka morje, kot bi bil orkan.«
Baconov prevod Psalmov

»Kar se tiče gromozanskih gmot, ki jim pravijo kiti ali orke, nismo doslej izvedeli ničesar določnega. Odrasli so lahko izjemno tolsti, tako zelo, da je mogoče iz enega samega kita pridobiti neverjetno količino olja.«
Isti, O življenju in smrti

»[Neki gospodič je]
prisegal, da za notranje poškodbe
ni leka boljšega od spermacevt.«**
Henrik IV.

* Prev. Branko Madžarevič. V: François Rabelais, *Gargantua in Pantagruel* (nova, pregledana izdaja). Ljubljana: Modrijan, 2003. (Op. prev.)

** Prev. Matej Bor. V: William Shakespeare, *Henrik IV.* Ljubljana: Slovenska matica, 1957. (Op. prev.)

»Prav kot kit.«*

Hamlet

»Ki mu je ne povrne niti skrajno osupljiva
zdravnikova veščina – ne, on mora se vrniti
k njej, ki mu je zadal njen tul streliva
rano na prsih, ki se noče in noče zaceliti,
kakor se ranjen kit k obali vrne iz globin zaliva.«

Vilinska kraljica

»Velikanski, kot so kiti, ki lahko gibi njihovih orjaških teles celo v
brezvetrju tako razburkajo morje, da se zdi, kot da kipi.«

Sir William Davenant, uvod v Gondiberta

»Kaj pa je spermacet, se lahko upravičeno zgolj sprašujemo, saj
je celo učeni Hofmannus po tridesetih letih dela o njem izjavil le:
Nescio quid sit.«

*Sir T. Browne, O spermacetu in glavaških kitih.
Gl. njegovo delo Pseudodoxia Epidemica*

»Kot Talus Spenserjev, ki buzdovan njegov prebije vsak oklep,
prinaša uničenje njegov težaški rep.

* * * * *

V bok se mu zadrlo je že tisoč kopij
in hosto sulic že na svojem hrbtu nosi.«

Wallerjeva Bitka za Poletno otočje

* Prev. Milan Jesih. V: William Shakespeare, *Hamlet*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996. (Op. prev.)

»Kajti izdelek človeške umetnosti je tudi ta veliki Leviatan, ki ga imenujemo commonwealth oziroma država (latinsko civitas) – in ta ni nič drugega kot umetni človek.«

Začetni stavek Hobbesovega Leviatana

»Trapasti Mansoul ga je požrl celega, kot bi bil sardela v kitovih ustih.«

Sveta vojna

»Leviatan, zver, ki jo Bog
ustvaril je največjo, kar jih kdaj
je nosil morski tok.«

Izgubljeni raj

»Tam Leviatan, največji živi stvor,
ki v škrge srka, s trobcem brizga morje,
kot plavajoče kopno ali rt
se zdi, ko plava ali spi na dnu.«*

Isti, prav tam

»Mogočni kiti, ki plavajo po morju vode, v njih samih pa plava morje olja.«

Fullerjevi Profana in sveta država

»Prav blizu zad, na drugi strani brega,
na plen svoj čaka leviatan, leži,

* Oba navedka prev. Marjan Strojjan. V: John Milton, *Izgubljeni raj*. Ljubljana: Can-
karjeva založba, 2003. (Op. prev.)

ne plava, le pogoltne, ko zalega
ribja se mu v zijavi golt zgubi.«

Drydnovo Čudežno leto

»Medtem ko je kit v vodi za ladijsko krmo, mu odrežejo glavo, ki jo nato s čolnom odvlečejo tako blizu obale, kot je mogoče – a navadno nasede na dnu že tam, kjer je morje globoko kakih dvanajst ali trinajst čevljev.«

Deset potovanj na Spitsbergen Thomasa Edgea, nav. po Purchasu

»Spotoma so videli številne kite, ki so se v morju igrali in v svoji razposajenosti penili vodo z zračniki in kanali, ki jim jih je mati narava namestila na ramena.«

*Sir T. Herbert, Potovanja v Azijo in Afriko
Harrisova zbirka*

14
15

»Tu so zagledali tolikšne vojske kitov, da so morali biti pri plovbi nadvse previdni, da se ne bi po nesreči v katerega izmed njih zaleteli.«

Schoutenovo Šesto obplutje sveta

»Odpluli smo po Elbi, ob SV vetru, z ladjo, ki se je imenovala Jona v kitu. * * *

Nekateri trdijo, da kit ne more odpreti ust, ampak to je bajka. * * * Pogosto plezajo na jambore, da bi na morju morda ugledali kita, kajti tisti, ki ga prvi vidi, dobi dukat za svoj trud. * * *

Slišal sem o nekem kitu, ki so ga ujeli blizu Shetlandskih otokov in je imel menda v trebuhu za več kot sod slédov. * * *

Eden naših harpunarjev mi je povedal, da je pri Spitsbergnu nekoč ujel kita, ki je bil po vsem telesu bel.«

*Potovanje na Grenlandijo, 1671
Harrisova zbirka*

»Na tej obali (fifski) je nasedlo že več kitov. V letu Gospodovem 1652 je tu naplavilo enega izmed tistih, ki imajo vose, dolg je bil osemdeset čevljev, iz njega pa so (kot mi je bilo rečeno) ob velikanški količini olja dobili tudi za 500 uteži kosti. Iz njegovih čeljusti so izdelali vrtna vrata za Pitfirren.«

Sibbaldovi Deželi Fife in Kinross

»Sam sem se odločil poskusiti, ali mi lahko uspe obvladati in premagati glavača, kajti še nikoli nisem bil slišal, da bi kdorkoli ubil kakega kita te vrste, tako silni in hitri so menda.«

*Pismo Richarda Stafforda z Bermudskih otokov
Phil. Trans., 1668*

»Morski kiti
ubogajo Božji glas.«
Novoangleško šolsko berilo

»Videli smo tudi mnogo velikih kitov, ki jih je v teh južnih morjih namreč mnogo več, morda stokrat več, kot jih najdemo v morjih severno od nas.«

Potovanje okoli sveta kapitana Cowleyja, 1729

» * * * * * in kitov izdih pogosto spremlja tako neznosen smrad, da lahko človek ob njem zboli na možganih.«

Ulloova Južna Amerika

»Silf petdeset, to krepko je število,
naj varje dragoceno spodnje krilo!
Saj tistemu se rado kaj zgodi,
čeprav je ojačano z obroči in [kitovimi] kostmi.«*

Ukradeni koder

»Če kopenske živali po velikosti primerjamo s tistimi, ki prebivajo v globinah, ugotovimo, da so v primeri s slednjimi prav pomilovanja vredne. Kit je brez dvoma največja žival v celotnem stvarstvu.«

Goldsmithovo Naravoslovje

»Če bi rad napisal bajko za ribice, morajo v njej ribice govoriti kot mogočni kiti.«

Goldsmith Johnsonu

»Popoldne smo zagledali nekaj, kar je bilo sprva videti kot skala, a se je potem izkazalo, da gre za mrtvega kita, ki ga je bila skupina Aziatov pobila, tedaj pa so ga vlekli na kopno. Zdelo se nam je, da se skrivajo za kitom, da jih ne bi opazili.«

Cookova Potovanja

* Prev. Matej Krajnc. V: Alexander Pope, *Ukradeni koder in druge pesmi*. Ljubljana: Modrijan, 2009. (Op. prev.)

»Največje kite si le poredko drznejše loviti. Nekaterih takšnih vrst se tako bojijo, da se, ko so na morju, izogibajo omenjanju njihovih imen, na ladjah pa imajo gnoj, žveplo, brinov les in še nekaj drugih tovrstnih reči, ki naj bi jih odganjale oziroma poskrbele, da ne pridejo preblizu.«

*Von Troilova pisma v zvezi s potovanjem
Banksa in Solanderja na Islandijo leta 1772*

»Kit glavač, ki so ga odkrili Nantucketčani, je hitra, silna žival, ki zahteva od ribičev izjemno veščino in pogum.«

Jeffersonova Poslanica o kitih francoskemu ministru, 1788

»Se opravičujem, gospod, toda kaj na svetu je temu enakega?«

*Edmund Burke pred Parlamentom
o nantucketski kitolovski industriji*

»Španija – velikanski kit, ki je nasedel na obali Evrope.«

Edmund Burke (nekje)

»Deseti steber kraljevih rednih prihodkov, za katerega se smatra, da je v veljavi zavoljo zaščite in varovanja morij pred pirati in roparji, je pravica do *kraljevskih* rib, tj. do kitov in jesetrov. Vsi, ki jih naplavi na kopno oziroma jih ribiči ujamejo blizu obale, pripadajo kralju.«

Blackstone

»Prav kmalu se posadka loti posla smrti:
Rodmond z mirno roko nad glavo drži
jekleno ost in njihov vsak premik sledi.«

Falconerjev Brodolom

»Bleščala se je vsaka streha in kupola in kampanile
in rakete so zaganjale se v skok,
da poganjajoč se kvišku bi krasile
s svojimi ognji bežnimi neba obok.

Še voda zdaj se z vročim ognjem kosa,
sam ocean se v kitjem brizgu dviga v zrak,
se vzpenja proti nebu curek morja,
je kakor poosebljen smeh krepak.«
Cowper ob kraljičinem obisku v Londonu

»Iz srca ob enem samem utripu z neverjetno silo izleti deset ali pet-
najst galon krvi.«

*Poročilo Johna Hunterja o raztelesenju kita
(manjšega primerka)*

18
19

»Premer kitove aorte je večji od premera glavne cevi vodne črpalke
na Londonskem mostu, in voda, ki hrumi po tej cevi, se po impulzu
in hitrosti ne more meriti s krvjo, ki dere iz kitovega srca.«

Paleyjeva Teologija

»Kit je žival brez zadnjih okončin, katere mladiči pri samici sesajo
mleko.«

Baron Cuvier

»Na 40 stopinjah južno smo videli kite glavače, a nam je prve uspe-
lo ujeti šele prvega maja, ko so povsem prekrili morsk gladino.«

*Colnettovo Potovanje v svrhu
razširitve lova na kite glavače*

»V brezmejnem elementu pod menoj so plavale,
vrtele se, potapljale, v igri, v lovu, v boju,
vse sorte raznoraznih rib, vseh barv, vseh oblik,
ki jezik jih ne zmore opisati, ki mornarji
niso jih še ugledali – od Leviatana strašnega
do tisočev mladice, prebivajočih v vsakem valu:
te zbirajo se v jatah, velikanskih kot otoki,
in nedoumen gon jih vodi skozi praznino,
po neprehojenih pokrajinah, pa čeprav jih s te
strani in one žrejo usta trum in trum plenilcev,
glavači, morski psi in monstrumi, oboroženi
z rogovi, meči, žagami in ostrimi čekani.«

Montgomeryjev Svet pred potopom

»Iz tvojih ust naj, Io, hvalnica doni
vladarju vseh plavutastih ljudi,
ki od njega ni ga kita večjega
od zahoda do vzhoda Atlantika,
njemu, ki je najbolj tolsta riba,
kar se jih po Ledenem morju ziba.«

Charles Lamb, Kitov triumf

»Leto 1690 je bilo, ko se je skupina ljudi zbrala na vrhu nekega
hriba, od koder so opazovali kite, ki so se igrali in družno brizgali,
in tedaj je nekdo dejal: to – je pokazal na morje – to je zeleni pa-
šnik, ki bo dajal kruh vnukom naših otrok.«

Obed Macy, Zgodovina Nantucketeta

»Za naju s Susan sem zgradil kočico, vrtna vrata pa sem napravil v obliki gotskega oboka, iz kosti kitove čeljusti.«

Hawthornove Dvakrat povedane zgodbe

»Prišla je naročit obeležje za svojo prvo ljubezen, moža, ki ga je bil pred nič manj kot štiridesetimi leti na Tihem oceanu ubil kit.«

Prav tam

»Ne, gospod, pravi kit je bil to,‘ je odgovoril Tom. ‚Videl sem njegov brizg; dve tako lepi mavrici je narisal z njim, da bi si dober kristjan ne mogel želeli lepših. Ta kit, to vam je prava pravcata barigla olja!‘«

Cooperjev Pilot

»Potem so prinesli časopise, in v Berlinskem vestniku sva prebrala, da so tam na oder prvič postavili kita.«

Eckermannovi Pogovori z Goethejem

»Moj Bog! Gospod Chase, kaj se je zgodilo?‘ Odgovoril sem: ‚Kit nam je razbil ladjo.‘«

»Poročilo o brodolomu kitolovke Essex z Nantucketa, ki jo je na Tihem oceanu napadel in slednjič uničil velik kit glavač«, ki jo je spisal Nantucketčan Owen Chase, prvi častnik na zadevni ladji.

New York, 1821

»Neke noči je med vrvmi sedel mornar
in vetrič pihal je zdaj sem, zdaj tja,
svetlil in temnil se mesec je blede
in fosfor iskril se je v kitovi sledi,
ko ta se kobalil je sred morja.«

Elizabeth Oakes Smith

»Dolžina vrvi, ki se je odvila iz bobnov na čolnih, ki so sodelovali
pri zajetju zadevnega kita, je znašala skupaj 10.440 jardov oziroma
skoraj šest angleških milj. * * *

Kit včasih z repom zamahne kvišku, v zrak, in pri tem z njim poč
kakor z bičem, pok pa je slišati tri do štiri milje daleč.«

Scoresby

»Blazen od bolečin, ki jih trpi zastran novih in novih napadov, se
pobesneli glavač vrti zdaj sem, zdaj tja; dviga svojo gromozansko
glavo in s široko razklenjenimi usti hlasta po vsem, kar mu pride
blizu, z glavo naprej se zaganja proti čolnom in jih tako silovito
odrinja, tu in tam pa kakšnega tudi popolnoma uniči.

* * * Nadvse presenetljivo je, kako malo pozornosti je bilo do-
slej namenjene navadam tako zanimive in v komercialnem smislu
tako pomembne živali (kot je kit glavač) in kako malo zanimanja
so vzbudile med številnimi – med katerimi so bili gotovo tudi dobri
opazovalci –, ki so ga imeli priložnost kdaj opazovati – takšnih pri-
ložnosti pa v zadnjih letih nikakor ni bilo malo in zanje se ni bilo
treba kdo ve kako potruditi.«

Thomas Beale, O kitu glavaču, 1839

»Kašelot (kit glavač) ni le bolje oborožen od navadnega (grenlandskega oziroma pravega) kita, v smislu, da je s strah zbujujočim orožjem opremljen tako na sprednjem kot na zadnjem koncu telesa, temveč je tudi bolj nagnjen k temu, da obe orožji uporablja za napad – in ti njegovi napadi so tako spretni, neustrašni in zvijačni, da med kitolovci velja, da ga je izmed vseh poznanih vrst kitjega rodu najteže loviti.«

*Frederick Debell Bennett,
Kitolovsko potovanje okoli sveta, 1840*

»13. oktober. ‚Tamle brizga,‘ je zaklical opazovalec z jambora.
‚V kateri smeri?‘ je hotel vedeti kapitan.
‚Tri črte privetrno od premca, gospod.‘
‚Krmar, obrni nekoliko k vetru in jo drži.‘
‚Držim, gospod.‘
‚Ahoj, opazovalnica! Še vidiš kita?‘
‚Ja, gospod! Cela jata glavačev! Tamle brizgajo! In skačejo iz vode!‘
‚Zaklič! Vsakokrat zaklič!‘
‚Ja, gospod! Zdajle brizga! Zdajle – in zdajle – zdaj spet brizga – brizga – brlizga!‘
‚Kako daleč?‘
‚Dve milji in pol.‘
‚Gromska strela, tako blizu?! Skličite celotno posadko!‘«

J. Ross Browne, Skice s kitolovskega potovanja, 1846

»Kitolovka Globe, ladja, na kateri so se odvili strahoviti dogodki, ki jih bova opisala v nadaljevanju, je pripadala otoku Nantucket.«

*»Poročilo o uporih na ladji Globe«
preživelcev Laya in Husseyja, 1828 po Kr.*

»Nekoč se je kit, ki ga je bil ranil, pognal za njim; njegove napade je nekaj časa odbijal s sulico, a slednjič se je pobesnena pošast zagnala naravnost proti čolnu; skupaj s tovariši so si življenje rešili tako, da so, ko so videli, da je napad neizogiben, poskakali v vodo.«

Misijonarski dnevnik Tyermana in Benneta

»Sam Nantucket,‘ je dejal Webster, je osupljiv in edinstven primer nacionalnega interesa. Na njem tu sredi morja prebiva kakih osem do devet tisoč posameznikov, ki pa z opravljanjem enega najnevarnejših in najtrših poklicev v državno blagajno vsako leto prispevajo nezanemarljivo vsoto.«

*Poročilo o govoru Daniela Websterja
pred Senatom ZDA o prošnji za
izgradnjo valoloma na Nantucketu,
1828*

»Kit se je prekucnil naravnost nanj in ga najverjetneje na mestu ubil.«

*»Kit in njegovi lovci ali Kitolovčeve
pustolovščine in kitov življenjepis, spisan
na Komodorju Preblu, ko se je ta vračal
domov« prečastitega Henryja T. Cheeverja*

»Če slišim od tebe samo pisk,‘ je odvrnil Samuel, ,te bom poslal v pekel.«

*Življenje Samuela Comstocka (upornika) izpod peresa
njegovega brata Williama Comstocka. Še eno poročilo
s kitolovke Globe.*

»Nizozemske in angleške odprave na Severno morje, katerih namen je bil tam odkriti morebitno pot do Indije, tega svojega cilja sicer niso dosegle, so pa utrle pot na območja, kjer se zadržujejo kiti.«

McCullochov Trgovski slovar

»Te zadeve delujejo v obe smeri, žogica se odbije in spet zleti naprej – zdaj so namreč kitolovci, medtem ko so preiskovali kitova bivališča, na teh območjih odkrili znake, ki posredno kažejo v smeri taistega skrivnostnega severozahodnega prehoda.«

Iz »neobjavljenega rokopisa«

»Nemogoče je, da bi sredi oceana srečali kitolovko in pri tem že ob njenem videzu ne onemeli od začudenja. Ladja kaže s svojimi skrajšanimi jadri in z opazovalci na jamborih, ki s pogledom vneto preiskujejo morsko širjavo vsenaokrog, povsem drugačen obraz kot ladje, ki zgolj nekam potujejo.«

Morski tokovi in kitolov, Raziskovalna odprava Združenih držav

»Sprehajalci, ki radi pohajajo po londonski okolici ali pač tudi drugod, se bodo morda spomnili, da so že kdaj opazili, kako iz zemlje štrli par velikih ukrivljenih kosti in tvori denimo obok nad kakim vhodom ali lok pred kako nišo – in morda jim je tudi kdaj že kdo povedal, da so to kitova rebra.«

Kitolovčeva pripoved o potovanju na Severno morje

»Šele ko so se čolni nehali gnati za kiti in se vrnili, so belci opazili, da so bili oblast na njihovi ladji medtem na krvav način prevzeli divjaki iz njene posadke.«

*Časopisno poročilo o zasedbi
in osvoboditvi kitolovke Hobomack*

»Splošno znano je, da se le malo mož, ki služijo na (ameriških) kitolovkah, domov vrne na ladji, s katero so odpluli.«

Potovanje s kitolovskim čolnom

»Nenadoma se je izpod gladine pojavila mogočna gmota in švignila navpik v nebo. Bil je kit.«

Miriam Coffin ali Kitolovec

»Kita se lovi s harpuno, to je res; toda premislite, kako bi bilo, če bi morali zgolj s pomočjo vrvi, pri korenu privezane za njegov rep, obvladati silnega, neudomačenega žrebca.«

Poglavje o kitolovu v Drobcih in paberkih

»Ob neki priliki sem videl dva taka velikana, najbrže samca in samic, kako sta plavala počasi drug za drugim, manj ko lučaj od brega, nad katerim so bukve raztezale svoje veje.«*

Darwinovo Potovanje prirodoslovca

* Prev. Olga Grahor. V: Charles Darwin, *Potovanje na ladji Beagle*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1950. (Op. prev.)

»Vsi na krmo!« je vzkliknil prvi častnik, potem ko je obrnil glavo in zagledal prav blizu premca široko razklenjene čeljusti velikega glavača, ki so grozile, da ga bodo zdaj zdaj uničile. »Vsi na krmo, reši se, kdor se more!«

Wharton, ubijalec kitov

»Bodite torej radostni, možje! Srce in duša naj ne spita, medtem ko hrabri naš harpunar sulico zabada v kita!«

Nantucketska pesem

»O, dobrega kita ne moti vihar,
mogočen je, sred oceana doma,
kjer le najmočnejši ostane vladar,
on kralj je morjá brez vsakih meja.«

Kitova pesem

1. poglavje

Svetlikanja na obzorju

Recite mi Ishmael. Nekaj let tega – koliko točno, ni važno – sem, ker je bil moj mošnjiček povsem ali skoraj prazen in ker ni bilo ničesar, kar bi me na kopnem v tistem trenutku pretirano zanimalo, pomislil, da bi malce pojadril naokoli in si ogledal morski del tega našega sveta. To je pač moj način spopadanja z zlovoljnostjo, način, kako poskrbim za svoj krvni obtok. Kadarkoli se zalotim, da se mi kotički ust povešajo, kadarkoli v moji duši zavlada novembrska moča, kadarkoli ugotovim, da se, ne da bi to res hotel, zaustavljam pred skladišči krst in se na repu priključim vsakemu pogrebneemu sprevodu, ki ga srečam, in zlasti kadarkoli se znajdem v oblasti tako hudega malodušja, da mi zmorejo le moja visoka etična načela preprečiti, da ne zakorakam na ulico in začnem mimoidočim metodično zbijati klobukov z glav – takrat presodim, da je skrajni čas, da se, kolikor hitro je to mogoče, spravim spet na morje. To je moj nadomestek za pištolo in kroglo. Katon je storil veliko filozofsko dejanje in se vrgel na svoj meč; jaz se tiho vkrcam na ladjo. In na tem ni prav nič presenetljivega. Čeprav se tega mogoče ne zavedajo, čutijo skoraj vsi moški tega sveta, pač vsak na svoj način, v tem ali onem trenutku svojega življenja do morja domala enako kakor jaz.

Tu je zdaj otočno mesto Manhattoes, okrog in okrog opasano s pomoli, kot so karibski otoki s koralnimi grebeni; z vseh strani vanj pljuska trgovina. Na desno in na levo vodijo ulice k obali. Na skrajnem spodnjem koncu je utrdba, kjer valovi umivajo veličastni valolom in ga hladijo vetrovi, ki so bili pred nekaj urami še daleč od kopnega. Poglejte, kakšne množice se tam zazirajo na morje.

Na kako zasanjano sobotno popoldne se malce sprehodite, naredite krog okoli mesta. Pojdite od Corlears Hooka do Coenties

Slipa, od tam pa vzdolž Whitehalla proti severu. Kaj vidite? – Kot molčeči stražarji stojijo po vsem mestu tisoči in tisoči ljudi, izgubljeni v pomorskih sanjah. Nekateri se naslanjajo na pristaniške stebre; nekateri sedijo na koncih pomolov; nekateri pogledujejo čez branike ladij s Kitajske; nekateri so visoko v vrvju, kot bi si prizadevali pokukati še dlje na odprto morje. Toda vse to so sami kopenski ljudje; možje, ki delovnike preživljajo med zidovi – možje, privezani k prodajnim pultom, pribiti na klopi, pripeti na pisalne mize. Kaj se torej dogaja? Mar so vsa zelena polja izginila? Kaj počno tu?

Toda glejte! Še večje množice prihajajo, hitijo naravnost proti vodi, in zdi se, da bodo poskakale vanjo. Prečudno! Nič jih ne bo zadovoljilo, nič razen skrajne meje kopnega; postopanje pod senčnimi nadstreški tistihle skladišč ne bo dovolj, ne. Vodi se morajo približati, kolikor je le mogoče, ne da bi ob tem že padli vanjo. In tako stojijo – na milje jih je. Vsi do zadnjega iz zaledja; sem pridejo z vaških cest in mestnih uličic, z ulic in avenij – s severa, vzhoda, juga in zahoda. A tu postanejo eno. Povejte mi: jih morda sem privleče magnetizem igel kompasov na vseh teh ladjah, ali kaj?

Še enkrat. Recimo, da ste na deželi, v nekem jezernatem višavju. Krenite po katerikoli poti vam je drago, in deset proti ena stavim, da vas bo odvedla dol, v dolino, in vas pripeljala do kakega potočnega tolmuna. Neka čarovnija je v tem. Vzemite najbolj raztresenega človeka med vsemi, in naj se zatopi v najgloblje sanjarije – če ga postavite na noge in poženete v korak, vas bo nezmotljivo privedel do vode, če je v tistih krajih seveda pač kaj je. Če se kdaj žejni znajdete v veliki ameriški puščavi in če imate srečo, da vaša karavana razpolaga s kakim profesorjem metafizike, naredite ta poskus. Da, kot vsi vemo, sta meditacija in voda zvezani na vekov veke.

Tu je zdaj še umetnik. Rad bi vam naslikal najbolj zasanjano, najbolj senčno, najspokojnejšo, najočarljivejšo romantično krajino v vsej dolini reke Saco. Kateri je glavni element, ki se ga posluži?

Tu stojijo njegova drevesa, in prav v vsakem je duplina, kot bi se v njem skrival puščavnik s krucifiksom; in tu spi njegova livada in tam spijo njegove krave; in iz tiste koč tamle se zaspano suklja dim. Globoko v oddaljene gozdove se kot labirint vije pot in sega k štrlinam gora, ki se narivajo druga pred drugo in kopajo v hribovsko modri barvi. A četudi je slika spokojna, kot bi bila v transu, in četudi stresa ta bor svoje vzdihljaje kot iglice na glavo tegale pastirja, bi bilo vse to zaman, če ne bi bil pastirjev pogled prikovan na potoček, ki začarano teče pred njim. Pojdite si ogledat prerijo v juniju, ko lahko človek prehodi desetine milj do kolen pogreznjen v tigraste lilije – kateri je tisti en čar, ki tu umanjka? Voda je to – nikjer ni niti kaplje vode! Če bi bila Niagara zgolj slap peska – bi res prepotovali tisoče milj, da bi si jo ogledali? Zakaj je revni pesnik iz Tennesseeja, ko je nepričakovano prišel do dveh prgišč srebra, premišljal, ali naj si kupi plašč – tega je hudo potreboval – ali pa denar raje porabi za popotovanje do Rockawayske plaže? Zakaj skoraj vsakega čilega in zdravega fanta s čilo in zdravo dušo na neki točki v življenju tako rekoč razganja od želje, da bi šel na morje? Zakaj ste tudi sami, ko ste prvič potovali, skrivnostno zadrževali, ko so vam povedali, da ste skupaj z ladjo zdaj že tako daleč na odprtem, da se ne vidi več kopnega? Zakaj je bilo starim Perzijcem morje sveto? Zakaj so mu Grki namenili posebnega boga, tega pa napravili za brata samega Jupitra? Gotovo vse to ni čisto brez pomena. Še globlji pomen pa ima tista zgodba o Narcisu, ki je, ker ni mogel prijeti očarljive podobe, ki jo je zagledal v vodnjaku in ga je popolnoma obnorela, slednjič padel noter in se utopil. In to isto podobo vidimo tudi sami v vsaki reki in vsakem oceanu. To je podoba neoprijemljive iluzije življenja; in v tem je ključ do vsega.

No, ko pravim, da mi je v navadi, da se vsakokrat, ko se mi začne megliti pred očmi in si pričnem postajati pretirano svest svojih pljuč, odpravim na morje, nočem, da bi menili, da grem kdaj na morje

kot potnik. Kajti da postane človek potnik, mora imeti mošnjček, mošnjček pa je, če je prazen, le navadna cunjca. Poleg tega potniki trpijo za morsko boleznijo – postanejo razdražljivi – ponoči slabo spijo – in se nasploh ne zabavajo kaj preveč; ne, nikoli ne grem kot potnik; niti ne, čeravno sem že star morski volk, kot komodor ali kapitan ali kuhar. Slavo in čast takšnih funkcij prepuščam tistim, ki si jih želijo. Meni so vse takšne častivredne in častitljive dolžnosti, dike in dileme zoprne. Komaj zmorem namreč poskrbeti za samega sebe, pa bom skrbel še za celo ladjo, bark, brigantino, škuner ali karkoli pač že. Da pa bi šel na morje kot kuhar – priznam sicer, da je tudi to nemalo častno, saj je tudi kuhar na ladji neke vrste častnik – vendar pa mi pečenje perjadi nikoli ni preveč dišalo; čeravno bi o ptiču, ko je dejansko spečen, vestno nakapan z maslom in še vestneje poslanjen in popopran, le malokdo govoril z večjim spoštovanjem – celo čislanjem – kot jaz. In mumije ibisov in rečnih konjev najdemo dandanes v piramidah, orjaških staroegipčanskih pečeh, zaradi tega, ker so jih prav pečene tako malikovali.

Ne, ko grem na morje, grem kot navaden mornar, med jambore, od tam naravnost dol v kaštel, pa gor na vrh glavnega jambora. Res je, da mi tako seveda precej ukazujejo in da moram skakati z droga na drog kakor kobilica na majskem travniku. In sprva je vse to nekoliko neprijetno. Žaljivo do človekovega občutka časti, sploh če si iz stare, pomembne družine, kot so Van Rensselaerji ali Randolphi ali Hardicanuti – še toliko bolj pa, če si bil še tik pred tem, ko zdaj tlačiš roke v lonec s katranom, gospod učitelj na podeželski šoli in so te s strahospoštovanjem zrli celo najvišji učenci. Prehod od učiteljevanja v pomorstvo je bridek, to vam zagotavljam, in da je zmožen človek stisniti zobe in potrpeti, je treba močnega prevretka Seneke in stoikov. A tudi to sčasoma popusti.

Kajti pa kaj, če mi kdaj stara kapitanska kost ukaže, naj grem po metlo in pometem palube? Kolikšna pa je zares ta nečast, mislim,

če jo stehtamo na tehtnici Nove zaveze? Mislite, da ima nadangel Gabriel o meni kaj slabše mnenje, ker v tem konkretnem primeru urno in spoštljivo ubogam starega nergača? Ker kdo pa ni suženj? – To mi povejte. In tako sem torej, kakorkoli me že stari kapitani pošiljajo naokrog – kakorkoli me suvajo in brcajo sem ter tja –, zadovoljen v svesti, da je vse tako, kot mora biti; da je vsakdo tako ali drugače deležen podobnega – se pravi najsi v fizičnem najsi v metafizičnem smislu; in tako gre univerzalna brca od enega do drugega, in vsakogaršnje roke lahko zmasirajo rame drugega in vsi smo lahko zadovoljni.

Še enkrat: na morje grem vsakič kot mornar, zato ker pri mornarjih poskrbijo, da so za svoj trud tudi plačani, medtem ko po drugi strani še nisem slišal, da bi kakemu potniku za potovanje plačali en sam peni. Nasprotno, potnik je tisti, ki mora plačati. In na svetu je ni večje razlike, kot je med plačati in biti plačan. Dejanje plačevanja je morda prav najneprijetnejše gorje, ki sta nam ga nakopala kradljivca iz sadovnjaka. Medtem ko *biti plačan* – kaj se lahko meri s tem? Omikano dejanje prejemanja denarja je resnično čudovita stvar, sploh če upoštevamo, kako iskreno verjamemo, da je denar izvor vsega hudega na tem svetu in da je ni računice, po kateri bi denarnik mogel kdaj vstopiti v nebesa. Ah! Kako veselo se zapisujemo pogubljenju!

In slednjič, na morje se vedno podam kot mornar zavoljo blagodejne telesne dejavnosti in čistega zraka na kaštelski palubi. V tem svetu so namreč nasprotni vetrovi mnogo pogostejši od vetrov s krme (se pravi – če sami nikoli ne kršite pitagorejske zapovedi), tako da komodor na svoji krmni palubi zrak večinoma prejema iz druge roke mornarjev v kaštelu. On meni, da je prvi, ki ga diha – a ni tako. Precej podobno sleherniki tudi v številnih drugih pogledih vodijo svoje voditelje, medtem ko se ti slednji tega ne zavedajo prav dobro. Kar pa se tiče vprašanja, zakaj mi je, potem ko sem morje

večkrat duhal kot mornar trgovskih ladij, zdaj padlo v glavo, da se podam na kitolovsko potovanje – nanj lahko zadovoljivo odgovori le tisti nevidni policist sojenic, tisti, ki me nenehno nadzoruje in mi skrivaj sledi ter na nedoumljive načine vpliva na moje odločitve. Brez dvoma pa je bilo dejstvo, da sem se podal na to kitolovsko odpravo, del veličastnega programa Previdnosti, ki je bil spisan že davno tega. Bilo je kot nekakšen kratek interludij s solom med obsežnejšimi točkami. Mislim si, da je bil ta del na plakatih najbrž videti nekako takole:

»*Veličasten spopad med kandidati za položaj predsednika Združenih držav Amerike.*

KITOLOVSKO POTOVANJE NEKEGA ISHMAELA.
KRVAVA BITKA V AFGANISTANU.«

Čeprav ne bi znal reči, zakaj so me režiserke sojenice zasedle v zanikrno vlogo na kitolovki, medtem ko so drugim namenile sijajne vloge v veličastnih tragedijah, pa kratke in enostavne vloge v prefinjnih komedijah, pa vesele vloge v burkah – čeprav ne bi znal reči, zakaj tako, pa zdaj, ko se spominjam vseh okoliščin, menim, da vseeno lahko vidim del vzmeti in vzgibov, ki so me, zvito mi podtaknjeni v najrazličnejših preoblekah, nagnili k temu, da sem se lotil igranja vloge, ki mi je bila namenjena, pa me ob tem tudi zavedli v zmotno misel, da je odločitev izvirala iz moje lastne svobodne volje in trezne presoje.

Glavna med temi vzgibi je bila vzvišena ideja samega vélikega kita, pošasti, ki je bila tako usodnostna in skrivnostna, da mi je vzbudila vso radovednost, kar sem je premogel. Zatem ideja divjih in daljnih morij, kjer je sem in tja valil svoje kot otok veliko telo, pa neobvladljiva in nedoumljiva nevarnost kita – to je bilo tisto, kar me je, ob tisočih čudežnih patagonskih znamenitostih, ki sem

si jih obetal videti, pomagalo prepričati, da sem se vdal svoji želji. Na koga drugega takšne reči morda ne bi delovale spodbudno, toda kar se tiče mene – mene muči neodjenljiva želja po vsem oddaljenem. Rad jadram po prepovedanih morjih in pristajam na barbar-skih obalah. Kajti čeprav nisem slep za dobro, hitro zapazim tudi grozo in bi zmogel z njo kolegialnega odnosa – ko bi mi le pustili –, saj si je vendar dobro biti blizu z vsemi stanovalci kraja, kjer človek prebiva.

Zaradi vsega tega torej je bila kitolovska odprava zame dobrodošla stvar; velike zapornice sveta čudes so se na stežaj odprle in divje domišljjske podobe so priplavale po dve in dve v dno moje duše in me prepričale – brezkončna procesija kitov, med njimi pa, prav na sredi, veličastni grbasti fantom, ki je bil kot v nebo štrleč zasnežen vršac.